

Володимир КОВАЛЬЧУК (Київ)

ОБЛІКОВО-СТАТИСТИЧНІ ДОКУМЕНТИ В УПА ТА ПІСЛЯВОЄННОМУ НАЦІОНАЛІСТИЧНОМУ ПІДПІЛЛІ ОУН(б)

Обліково-статистичні¹ письмові джерела Української повстанської армії та збройного підпілля ОУН(б), яке, після її реорганізації, стало основним чинником боротьби за незалежність України на західноукраїнських теренах, – важливе джерело інформації про імена, прізвища, псевдоніми, різні біографічні дані військових та членів оунівської мережі, місця їхнього походження, національність, внутрішню структуру підрозділів УПА й мережі ОУН тощо.

Дослідників УПА, котрі вивчали чи вивчають обліково-статистичні документи та плідно застосовують кількісні методи у своїй роботі, небагато. Наприклад, Іван Патриляк проаналізував 1145 “евіденційних карток” (облікових карток) УПА–Північ і створив колективний портрет українського повстанця². Ярослав Антонюк узагальнив відомі йому джерела про повстанський рух і змодельював “збірний портрет типового керівника підпілля ОУН та УПА на території Волинської обл.”³. Андрій Жив’юк та Ігор Марчук дослідили, наскільки відрізняються дані радянських та повстанських документів про обопільні втрати ВВ НКВС і УПА в бою під Гурбами⁴.

Досі не визначено, яке місце обліково-статистичні джерела займають у класифікаційній схемі повстанських документів. Немає й класифікації, яка

¹ Про деякі інші групи (та види) письмових повстанських документів див: *Ковальчук В.* “Писати Вам про все, то і волової шкіри не хватило би...” (виконавчі документи ОУН(б) у роки Другої світової війни) // Наукові праці Кам’янець-Подільського національного університету. – Кам’янець-Подільський, 2008. – Т. 18: На пошану професора В. С. Степанкова. – С. 150–157; *його ж.* Протоколи допитів у системі документообігу Організації українських націоналістів (б) і Української повстанської армії (1940–1944 рр.) // Воєнна історія. – 2008. – № 5. – С. 75–80; *його ж.* Ділові листи керівництва ОУН(б) і УПА (за матеріалами фондів Галузевого державного архіву Служби безпеки України) // Наукові записки: Зб. пр. молодих вчених та аспірантів. – К., 2010. – Т. 20. – С. 424–437.

² *Патриляк І.* “Встань і борись! Слухай і вір...”: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух 1939–1960 рр. – Львів, 2012. – 592 с. – С. 257–281; *його ж.* “Евіденційні картки” УПА як статистичне джерело // Український визвольний рух. – 2006. – Зб. 6. – С. 110–147.

³ *Антонюк Я.* Збірний портрет керівника підпілля ОУН та УПА на території Волинської області // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. – Острог, 2013. – Вип. 20. – С. 29.

⁴ *Жив’юк А., Марчук І.* Від “Дерманської республіки” до “Дерманської трагедії”. – Рівне, 2011. – С. 70–71.

б влаштувала більшість істориків українського визвольного руху середини ХХ століття.

Специфікою масиву обліково-статистичних документів є його “кадрова” та “некадрова” складові. Інакше кажучи, одна частина цих документів – переліки людей (воїнів УПА, членів запілля, збройного підпілля ОУН), а інша – речей (наприклад – кількість зібраного одягу та взуття, наявної зброї, продовольчих запасів, зареєстрованих у канцелярії документів певних повстанських підрозділів).

Також обліково-статистичні документи варто ранжувати за походженням. Їх виготовляли: 1) штаби повстанських підрозділів (командир, начальник штабу, бунчужний, політрук, канцеляристи); 2) інтенданти; 3) коменданти і референти запілля УПА; 4) представники повоєнного націоналістичного підпілля ОУН(б).

Найважливіше місце у масиві обліково-статистичних документів належить спискам (оригінальні назви – “листа”, “спис”, “евіденція персонального складу” та ін.).

Загальні списки персонального складу та структури підрозділів

Головна відмінність списків персонального складу від багатьох інших джерел – наявність “особистих” даних про членів УПА та запілля. Фактично це переліки повстанців, поєднаних за певними критеріями й із зазначенням їхніх різноманітних персональних даних.

Перші спроби запровадити в армійських підрозділах облік стрілецького складу сягають літа 1943 р., коли ще тривала генеза УПА. 29 липня командир т. зв. 1-ї групи УПА “Славути” наказав підлеглим завести “персональну книгу людей”⁵. У такій книзі, напевне, канцелярії обліковували повстанців тих підрозділів, що були підзвітні командуванню 1-ї групи. Але на підставі яких джерел вони вели цей облік? Вочевидь, користувалися списками повстанців.

6 серпня канцелярія 1-ї групи УПА спустила в низові підрозділи перелік зареєстрованих стрільців групи. Після ознайомлення канцеляріям належало скласти список свого підрозділу, з урахуванням новачків і осіб, котрі звільнилися⁶. На жаль, жодного такого списку нами не виявлено.

Ті зі списків інших підрозділів, що відклалися в архівах, найчастіше репрезентують персональний склад сотень, не вище. Збереглася порівняно значна кількість списків підрозділів груп УПА “Заграва” і “Богун”.

Так, списки сотні Адама Рудика (“Шаули”) групи УПА “Заграва” існують у двох версіях. У першому документі, від 18 серпня 1943-го, нараховується 132 псевдоніми, без поділу їхніх носіїв на рої чи чоти. Вказано дні народження всіх фігурантів. Автор документа – “Байда”, працівник канцелярії групи. Кому адресовано документ, не зазначається, проте адресат мав перевірити його на “неточності та незгідність”⁷. Інший, “розширений” список сотні

⁵ Літопис УПА. Нова серія. – К.; Торонто, 1999. – Т. 2: Волинь і Полісся: УПА та запілля. 1943–1944. Документи і матеріали / Упоряд. О. Вовк, І. Павленко. – С. 129.

⁶ Там само. – С. 130–131.

⁷ Там само. – К.; Торонто, 2010. – Т. 14: УПА і запілля на ПЗУЗ. 1943–1945. Нові документи / Упоряд. В. Ковальчук, І. Марчук. – С. 277–279.

Обліково-статистичні документи в УПА та післявоєнному націоналістичному...

Адама Рудика, без дати. В ньому міститься інформація про 152-х членів підрозділу – рядових “козаків”, розвідників, зв’язкових, артилеристів, “лен-тових”, саперів, кухарів, фірманів, санітарів і т. д. Форма документа – сім колонок: № п/п, псевдонім стрільця, рік народження, функція, назва зброї, № зброї, прим. Не зазначені ні адресант, ні адресат. Проте автора можна визначити за змістом. Під першим номером у колонці псевдонімів проходить “Шаула”, в четвертій колонці зазначено його військове звання – “сотенний”. Аналіз псевдонімів показав, що цей документ міг бути укладений наприкінці жовтня 1943-го⁸. У науковому обігу також перебуває документ з надр з’єднання груп УПА № 33: персональний список бригади “Пам’ять Крут”. Цей документ – без дати й підпису⁹.

Великий пласт списків (53 документи на 208-ми аркушах), що переважно стосуються різних підрозділів групи “Богун”, зберігся у ГДА СБУ. Це російськомовні копії перекладів документів, які були захоплені радянськими “смершівцями” у червні 1944 р. Переклади завірені заступником начальника 3-го відділення ВКР “Смерш” 13-ї армії Митрофановим. У типовому такому списку зазвичай вказувалося прізвище, ім’я та по батькові кожного фігуранта, його псевдонім на момент внесення відомостей, рік народження, останнє місце проживання, освіта, а інколи (у примітках) – національність¹⁰.

Працівники львівського Центру досліджень визвольного руху в 2012–2013 рр. здійснювали реставрацію списків загиблих кількох підрозділів групи (ВО) “Буг”¹¹. У одному з найбільших таких списків – за травень 1945 – липень 1946 рр., нібито є записи про 952-х повстанців¹².

Цінним (і досить рідкісним) статистичним джерелом є повні переліки внутрішньої структури великих підрозділів УПА. Приміром, за актом передачі “Хвастівського” загону групи “Заграва” від одного командира до іншого в підрозділі нараховувалося 12 сотень (подані всі їхні назви), підстаршинська школа та шпиталь із обслугою¹³.

На наш погляд, слабке збереження описаних вище статистичних джерел пояснюється короткостроковістю їхньої дії. Наприклад, Марія Пунда, котра у березні 1944 р. трудилася машиністкою обласного референта СБ “Нестора”, на радянському допиті свідчила, що одного разу друкувала “схему побудови УПА”. Також нібито ця “схема” (документ, у якому йшлося про організацію обласних і окружних штабів УПА) була таємною, а відтак в ОУН нею могли користуватися на рівнях, не нижчих за повітові осередки¹⁴.

⁸ Там само. – С. 280–287.

⁹ Там само. – С. 382–385.

¹⁰ Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). – Ф. 71. – Оп. 4. – Спр. 2. – Арк. 1–240.

¹¹ В’ятрович В. 40 літрів повстанських документів (<http://incognita.day.kiev.ua/40-litriv-povstanskux-dokumentiv.html>).

¹² Нога Х. Понад тисячу документів ОУН і УПА на Львівщині передали історикам (https://zaxid.net/ponad_tisyachu_dokumentiv_oun_i_upa_na_lvivshhini_peredali_istorikam_n1239817).

¹³ Літопис УПА. Нова серія. – К.; Торонто, 2006. – Т. 8: Волинь, Полісся, Поділля: УПА та запілля. 1944–1946. Документи і матеріали / [Упоряд. О. Вовк, С. Кокін]. – С. 632–633.

¹⁴ ГДА СБУ. – Ф. 5. – Оп. 29/1093. – Спр. П-13721. – Арк. 16 зв.

Не варто ставити знак рівності між описаними вище списками персонального складу УПА та тими списками-узагальненнями втрат членів ОУН і УПА, які (можливо, з меморіальною метою) склались у збройному націоналістичному підпіллі постфактум. Наприклад, у Державному архіві Тернопільської області зберігся “Список упавших (за час від 1943–1947 рр.)” уродженців Вишнівецького (нині – складова Збараського), Почаївського (нині – складова Кременецького), Шумського, Великодедеркальського (нині – складова Шумського) районів Тернопільщини. Автор цього джерела невідомий. У ньому подано жертви (імена, по батькові, псевдоніми) в основному внаслідок діяльності радянських чинників у розрізі кожного з районів (Шумський: 307 жертв, Вишнівецький: 181 жертва, Великодедеркальський: 165 жертв, Почаївський: 145 жертв)¹⁵.

“Тематичні” списки персонального складу та структури підрозділів

У підрозділах УПА та запіллі також набули поширення тематичні (номенклатурні) списки персонального складу.

Організаційно-мобілізаційний референт ВО “Богун” “Тирса” 24 листопада 1943 р. наказав: “...8. Вести по надрайонах сталий облік мобілізованих до УПА. негайно подати дані про кількість мобілізованих за станом на 1.12.43 р.”¹⁶. У ВО “Лисоня” двоє штабістів 27 квітня 1945-го наказали командирам сотень подати персональні дані командного складу по відділах: рійових лінійних, рійових у жандармерії, чотових, сотенних, курінних, а також усіх “політвиховників, санітарів та інтендантів включно від чотових в гору”. Автори ініціативи також повідомили, що саме розуміють під згаданими персональними даними: псевдоніми, правдиві імена та прізвища, вік, відомості про військову службу, військовий ступінь, освіту, членство в ОУН, характеристику зверхників (“опінію”)¹⁷.

Перша згадка про облік охоронців трапляється в документах 1-ї групи УПА 29 липня 1943 р.: “Кожний самостійний відділ має завести в себе вартівничі книги”¹⁸. 9 вересня, у зв’язку із запровадженням чергувань на нічних й денних постоях, заходи з їхнього обліку запровадили у Бойовій групі “Бористена” (“книги джурів”, “книги інспекційного старшини і команданта варті по таборі”)¹⁹. В сусідній групі “Турів” із введенням обліку вартівничих зволікали довше. Так, 30 жовтня 1943 р. командир Юрій Стельмашук-“Рудий” розіслав по підрозділах вказівку завести “книги варт”²⁰. Але очільник загону “Котловина” групи “Турів” продублював розпорядження “запровадити по відділах книги варт” аж 20 листопада²¹. Його колега з сотні “Погром” – ще пізніше, у грудні²².

¹⁵ Державний архів Тернопільської області (далі – ДАТО). – Ф. р-3432. – Оп. 1. – Спр. 50. – Арк. 1–138.

¹⁶ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 2. – С. 431.

¹⁷ Там само. – К.; Торонто, 2012. – Т. 20: Воєнна округа УПА “Лисоня”. 1943–1952. Документи і матеріали / [Упоряд. С. Волянчук]. – С. 73.

¹⁸ Там само. – Т. 2. – С. 129.

¹⁹ Там само. – С. 144.

²⁰ Там само. – С. 502.

²¹ Там само. – С. 564.

²² Там само. – С. 576.

Подекуди ставили на облік “східняків”, тобто повстанців, котрі народилися за межами Західної України. Так, у списку східняків куреня “О.” [“Острий”, псевдонім командира куреня Ярослава Ждана?] навпроти кожного псевдоніма наведено відомості про те, в якій області – УРСР, БРСР чи РСФРР – і коли саме його носій з’явився на світ, яку здобув освіту (скільки класів школи закінчив), коли вступив до ОУН, яким видом зброї володіє, чи має цивільну спеціальність, як потрапив до армії, військове звання²³. До речі, кілька аналогічних документів за 1944 рік, із даними про місця народження та час вступу до УПА майже 250-ти східняків, опрацював київський історик Володимир Сергійчук. Він розсортював фігурантів цих списків за регіонами їхнього походження (східні області УРСР, республіки СРСР). Вочевидь, джерела, з якими працював дослідник, теж були анонімними та недатованими²⁴. До серпня 1950-го у Карпатському краї ОУН(б) провідники надрайонів теж уклали списки вихідців з-за річки Збруч – називали їх “наддніпрянцями”²⁵.

2 грудня 1943 р. т. зв. політичний осередок поневолених народів Сходу Європи і Азії надіслав всім підрозділам групи УПА “Енея” два формуляри. У порожні стовпчики першого треба було вписати дані про неукраїнців в їхньому підрозділі УПА, до другого – внести дані про місця розміщення на українських теренах різних національних частин, що є в німецькій армії, або відділів шуцполіції. Ці формуляри потрібно було заповнити і здати через курінних командирів командирів групи до 10 грудня²⁶.

Побутували й “рекомендаційні” списки військових про представлення їх до підвищень у військовому званні, інших відзнак. Збереглося два формуляри, один – “спису старшин, яких належить затвердити в посіданих ними рангах”, другий – “спису козаків, яких належить підвищити до старшинської ранги”. Саме за цими зразками від 4 вересня 1943 р. командири груп УПА уклали відповідні документи. До “спису старшин...” записували прізвища, імена та по батькові, псевдоніми повстанців, місце служби і ранг (із посиланням на документи, що підтверджують ранг). У “списі козаків...” окрім прізвищ, ініціалів та псевдонімів повстанців, ставили відмітки про їхню освіту, бойові успіхи та думку про них командира групи. Ці документи частково шифрували²⁷. У ВО “Лисоня” командирів підрозділів зобов’язували “подавати стрільців та старшин до авансу, до відзначення за відвагу, до відзначення за рани”²⁸.

На початку осені 1943 р. в надрах групи УПА “Турів” склалася цікава ситуація з виконанням наказу командира групи про підвищення у військовому званні кращих військових. Очільник одного із загонів, “Лівар”, не встиг до обумовленого терміну виготовити такі списки: підстаршин (до старшого десятника включно), рекомендованих для підвищення у військовому званні; кандидатів на підхорунжих; старшин із інших армій (для затвердження);

²³ Там само. – Т. 14. – С. 411–413.

²⁴ Сергійчук В. ОУН-УПА в роки війни. Нові документи і матеріали. – К., 1996. – С. 427–447.

²⁵ ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 108. – Спр. 2. – Т. 2. – Арк. 3–43. – Внутр. арк. 27.

²⁶ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 2. – С. 78–79.

²⁷ Там само. – С. 30.

²⁸ Там само. – Т. 20. – С. 75.

кандидатів на старшин “для предложення командирові Укр[аїнської] Повстанчої Армії”²⁹. Тож 28 вересня командир групи “Турів” “Рудий” його розкритикував і звелів надолужити згаяне³⁰. Але в терміни не вклалися й інші, напр., командир загону “Котловина” “Ю. Рубашенко”. Тому 30 жовтня командир групи знову відтермінував кінцевий термін: наказав командирам загонів надіслати перелічені вище документи до 15 січня 1944 р. Що цікаво, на цю повторну вказівку “Ю. Рубашенко” знову відреагував із запізненням, причому аж на місяць: переадресував вказівку на місце 20 листопада³¹.

У загоні УПА “Котловина” станом на 12 жовтня 1943 р. велася “почесна книга героїв”, до якої вносилися відомості про кращих стрільців загону водночас із підвищеннями у військових званнях³².

25 грудня 1945 р. Роман Шухевич-“Мамай” закликав Василя Кука “...представити командирів УПА–Північ і УПА–Південь, а також членів Організації до звань і відзнак УПА, бо є думка, що іменуються лише УПА–Захід. ... При представленні до звань людей із півночі представляти до вищих звань, ніж на ЗУЗ, бо там важчі умови”³³. Коли на початку 1946-го референт СБ ОУН(б) на ПЗУЗ Микола Козак одержав наказ Миколи Арсенича “про номінацію і відзначення вояків УПА і працівників Організації”, то переслав його на “315”, після чого прокоментував доцільність появи цього документа: “На мою думку, воно не дуже кінцеве. Живих прац[івників] СБ мало залишилося, а тим, що впали, вже всеодно”³⁴. Утім, Козак виконав-таки цю вказівку, бо в червні 1947-го Василь Кук йому відписав: “Листу [Вашу] до відзначень і номінацій одержав і спрямовую куди слід”³⁵. Від цієї ідеї Кук не відступився і в 1950 р. – звелів Василю Галасі “підготувати листу про представлення до нагород”³⁶. Він же чекав на “документ із терену з пропозиціями про нагородження і присвоєння звань” улітку 1953-го від провідника Карпатського краю Василя Охримовича³⁷.

Улітку 1952 р. провідник Рівненського краю Анатолій Маєвський-“КРС”, як і Микола Козак раніше, теж зі скепсисом поставився до вказівки Василя Кука-“О.” скласти “список про номінації і нагородження”, пояснивши йому, що такі практики неприйнятні в умовах поточної політичної ситуації: “Відносно того, щоб залагодити список про номінації і нагородження усіх – і мертвих, і живих, то справа нелегка і не знаю чи вдасться. Тому, що як кого номінувалося чи нагороджувалося, то робилось-повідомлялось без шуму, інші не знали. До того, багато людей впало. Сам знаю, що хоч чув про нагор[одження] інших, але не певний яке саме нагородження. Найлегше це

²⁹ Там само. – Т. 2. – С. 495.

³⁰ Там само. – С. 495.

³¹ Там само. – С. 565.

³² Там само. – С. 558–560.

³³ Літопис УПА. Нова серія. – К., Торонто, 2011. – Т. 16: Волинь і Полісся у невідомій епістолярній спадщині ОУН і УПА. 1944–1954 рр. / Упоряд. В. Ковальчук, В. Огороднік. – С. 329–330.

³⁴ Там само. – С. 420.

³⁵ Там само. – С. 248.

³⁶ Там само. – С. 281.

³⁷ Там само. – С. 312.

пошукати по архівах накази про нагородження. Знаю, що в 1946 році на цих теренах був перший наказ про нагородження. Я його читав, в себе не маю. Про себе знаю – що у 48 р. осені подав список про нагородження. Наказу немає про тих осіб – не бачив (там був Сагайдачний – Віктор), а цей – 1/52 то слідує – останній. Хиба, може, з інших теренів подавали (маю на думці Волинь). Посвідки не видавались – принаймні я не одержав для своїх. Буду старатися збирати такі дані, заходи вже поробив. Все, що зможу, витягну з арх[івів] і пришлю Вам. ... я проти того, щоб надалі вишукувати різні причини і видумувати нові нагороди. Сьогоднішній час і «обильність» нагород – якось не смачно виходить. Тепер, власне, не треба давати нагород, бо щоб даного не запитали»³⁸.

Окремо обліковували учнів підстаршинських шкіл. Один із таких документів (дата написання не встановлена) – список учасників підстаршинської школи імені полковника “Коника” ТВ “Лемко” групи (ВО) “Сян” УПА–Захід³⁹.

Укладалися списки хворих і дезертирів. Зокрема, в січні 1945-го виконувачі обов’язків командира й шефа штабу ВО “Лисоня” планували запровадити в кожному підрозділі “книгу хворих”⁴⁰. Поряд із списками хворих, у системі повстанського документообігу побутували й переліки медичного персоналу. Так, у недатованому листі за 1943 рік (написаний не пізніше 5 жовтня) член підпілля на теренах ВО “Лисоня” “Меч” вимагав від “Остапа” надати “список санітарів фельдшерів, студ[ентів] медицини”, а також “подати правдиве назвисько і де працюють”⁴¹.

Були й списки дезертирів. Документ із такою назвою наприкінці 1943-го чи на початку 1944 р. спрямувало на адресу командира групи УПА “Заграва” командування загону “ім. Остапа”. В ньому містився перелік утікачів із місцевої навчальної сотні, “рекомендованих” до ліквідування Військово-польовою жандармерією УПА⁴². Про інший список дезертирів – із сотні УПА “Хоми” – знаємо лише, що там налічувалося 49 псевдонімів⁴³. Ще один подібний документ, “список козаків, котри не долучили до загону ім. Остапа”, стосується періоду реформування УПА у зв’язку з просуванням через Волинь радянсько-німецького військового фронту (березень 1944 р.). Зміст цього джерела відображає труднощі з відновленням первісного, “до проходження фронту”, персонального складу підрозділу “Свірка” загону ім. Остапа групи УПА “Заграва”. Станом на 22 березня одні зі сотні свірківців іще перебували в селах по своїх домівках, решта – воювали в інших підрозділах⁴⁴.

³⁸ Там само. – С. 596–597.

³⁹ Літопис УПА. – Торонто; Львів, 2001. – Т. 33: Тактичний відтинок УПА 26-ий “Лемко”. (Документи і матеріали). – С. 742–745.

⁴⁰ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 20. – С. 265.

⁴¹ Там само. – С. 599.

⁴² Там само. – Т. 14. – С. 310.

⁴³ *Веденеев Д.* Против врагов внешних и внутренних: контрразведывательное обеспечение в Украинской повстанческой армии // Камуфляж. – 2009. – № 7. – С. 19.

⁴⁴ Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО). – Ф. 3838. – Оп. 1. – Спр. 64. – Арк. 42–42 зв.

Обліковували повстанців, які загинули в боях чи були розстріляні⁴⁵. Але треба від них відрізнити списки розстріляних стрільців у самій УПА за порушення правил перебування в армії⁴⁶ (один такий згадав командир загону “ім. Остапа” групи “Заграва” наприкінці грудня 1943-го) від списків упівців, над якими розправилися ворожі сили. Чимало “посмертних” списків полеглих членів УПА в різних частинах Волині та Полісся укладалися за схожими формулярами. Структура цих, за фактом, розгорнутих біографічних довідок на повстанців приблизно така: псевдонім (іноді – справжні ім’я та прізвище повстанця), організаційна посада, рік та місце народження (регіон, район, село), обставини загибелі (назва ворожої сили, місцевість бою з ним, дата)⁴⁷. Так, “спис впавших в боях козаків” Корсунського загону (від 27 жовтня 1944 р.) налічує 71 псевдонім. Усі ці люди (переважно – рядові козаки) загинули в різні часи від 10 квітня 1943 р. до 24 серпня 1944-го. Вони – жертви боїв із: “німаками”, “мадярами”, “ляхами”, “більшовиками”, “червоними”, “червоними партизанами”, “НКВД”. Місця цих сутичок – переважно Дубровицький і Володимирецький райони Рівненщини⁴⁸. Перелік утрат у Луцькій, Ковельській і Берестейській округах 1945-го (без підпису автора) нараховує більше 87-ми позицій⁴⁹. Анонімний список 38-ми “працівників орг. і к-рив УПА Північно-східного краю”, полеглих переважно в 1945-му, радянські чинники захопили в затриманого провідника ПСК Федора Воробця-“Верещаки”⁵⁰. Володимир Кудра-“Роман” – автор “Листи впавших зі СУЗ від 1945–1949 рр.”. Там зібрано дані про 13 упівців і 27 оунівців. Вони загинули в різні проміжки часу (від серпня 1944 р. до липня 1949 р.) переважно на Житомирщині (Новоград-Волинський, Малинський, Коростенський, Ємільчинський, Радомишльський, Баранівський райони)⁵¹. Перелік “впавших” упівців у Холмській окрузі в першій половині того саме року складається з 17-ти пунктів⁵². 13 грудня 1943 р. до “книги вбитих” загону УПА “Котловина” записали “Богдана” із сотні “Громобій” і трьох козаків, котрі загинули в бою з німецькими окупантами в Разничах 9 грудня 1943-го⁵³. У документах “листи впавших” підсумовано втрати на території військового повстанського надрайону “Харків” у лютому 1946-го⁵⁴ та на Ковельщині за 1948 рік⁵⁵.

Списки полеглих повстанців на зразок вищезгаданих укладалися і в інших регіонах. Зокрема, на Тернопільщині списки “упавши[х] на Полі Слави”

⁴⁵ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 2. – С. 55.

⁴⁶ Там само. – Т. 14. – С. 310.

⁴⁷ Там само. – Т. 8. – С. 325–332.

⁴⁸ Там само. – Т. 14. – С. 365–369.

⁴⁹ Там само. – С. 790–796.

⁵⁰ Там само. – С. 937–939.

⁵¹ Літопис УПА. Нова серія. – К.; Торонто, 2011. – Т. 18: Діяльність ОУН та УПА на території Центрально-Східної та Південної України / Упоряд. О. Пагіря, В. Іванченко. – С. 857–859.

⁵² Там само. – Т. 8. – С. 769–770.

⁵³ Там само. – Т. 2. – С. 565–566.

⁵⁴ ГДА СБУ. – Ф. 2: Упр. 2-Н. – Оп. 39: 1953 р. – Спр. 6. – Арк. 71.

⁵⁵ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 16. – С. 522.

Обліково-статистичні документи в УПА та післявоєнному націоналістичному...

вояків УПА мали надсилати до ГВШ за вказівкою командира та виконувача обов'язків шефа штабу ВО "Лисоня" наприкінці 1945-го⁵⁶.

На місцях швидко відреагували на це. Документи такого змісту в районах Чортківської округи ОУН(б), напр., почали продукувати наприкінці 1945 р. й продовжили протягом наступного. Ці джерела називалися по-різному, як-от "список упавших борців Революції", "звіт впавших стрільців" або навіть "евіденція впавших борців-героїв"⁵⁷. Так, у "евіденції впавших борців-героїв на час другої більшовицької окупації до жовтня 1945 року", яку уклали в Товстенському районі, – 135 імен. Аналогічний документ із Чортківського району (але за період квітня 1944 – серпня 1945 рр.) містить 76 записів. 194 повстанських жертви подані у "евіденції впавших борців-героїв за час другої більшовицької окупації р-ну Мельниця". В подібному списку зі Скала-Подільського району ("Впавші друзі революціонери за час другої більшовицької окупації", який охоплює проміжок часу від 1 квітня 1944 р. до 25 серпня 1946 р.) подано 180 імен жертв⁵⁸.

Так само 1 травня 1947 р. у вказівках невідомого автора про ведення пропагандистської роботи на СУЗ наголошувалося, що необхідно "подати список упавших борців революції від початку большевицької дійсності до останнього звітованого періоду в формі некрологу (Коротка біографія упавшого). Оскільки десь були жертви в час німецької окупації, то також подати й ці"⁵⁹. Загалом, небіжчиків з УПА обліковували "суспільники" (згодом їх називатимуть "політвиховниками"). Вони входили до складу штабів сотень і куренів УПА⁶⁰.

27 жовтня 1943-го командир підрозділу УПА "Котловина" наказав підлеглим "подавати списки забитих, ранених, пропавших безвісті, дезертирів та інше"⁶¹. А 6 грудня командир групи "Турів" "Рудий" наказав усім командирам куренів групи завести "книги вбитих і караних"⁶². Із 16 грудня 1944 р. також мусили вести "книги поранених" персональні старшини в бригаді "ім. Лайдаки" ЗГ УПА № 33. Дані про вбитих у цій бригаді вносили, напевно, до "книги героїв"⁶³.

Як правило, списки полеглих, що охарактеризовані вище, походять із надр УПА й анонімні. А от більшість подібних джерел оунівського походження – з авторськими підписами. Сто чотири повстанці, які стали жертвами протистояння з "совітами" в кількох районах Рівненщини (переважно – Клеванському, Мізоцькому, Олександрійському, Гоцанському) та у Волинській області з 1943 до 1945 рр., облікував провідник ОУН(б) на ПЗУЗ⁶⁴. Схожим чином провідник "Смок" підсумував дані про 19 повстанців, котрі загинули

⁵⁶ Там само. – Т. 20. – С. 144.

⁵⁷ ГДА СБУ. – Ф. 73. – Оп. 1 (2010). – Спр.104. – Арк. 11, 44, 55.

⁵⁸ Там само. – Арк. 11–16, 37–41, 70–76, 96–105.

⁵⁹ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 18. – С. 155.

⁶⁰ Там само. – Т. 2. – С. 55.

⁶¹ Там само. – С. 562.

⁶² Там само. – С. 518.

⁶³ Там само. – Т. 14. – С. 341.

⁶⁴ Там само. – Т. 8. – С. 325–332.

на Вінниччині, Хмельниччині та Рівненщині впродовж Другої світової війни⁶⁵. Йому підлеглий “П.” надіслав у квітні 1949-го “список впадших стрільців УПА за німецької окупації в Міз[оцькому терені]”, а також “листу впадших організаційних людей в Острозькому районі” за 1949 р.⁶⁶. Подібні документи 1947 р. референти пропаганди в районах і надрайонах Станіславської округи ОУН(б) готували з нагоди Дня УПА 14 жовтня⁶⁷. Списки полеглих використовувалися в післявоєнному збройному підпіллі з пропагандистською метою. Так, у 1947-му провідник одного з районів на Рівненщині, під час святкування Дня Зброї 31 серпня, мав зачитати список загиблих із відомостями про покійних діячів ОУН(б) і УПА як місцевого, так і вищого рівня⁶⁸.

Інші “особові” обліково-статистичні документи УПА

У номенклатурній палітрі системи упівського документообігу була ціла низка інших обліково-статистичних документів з особовими даними повстанців. Хоча вони мали нижчий інформаційний потенціал, це не означає, що ними можна знехтувати.

Зокрема, є показовими документи груп УПА на ПЗУЗ (кінець 1943 – початок 1944 рр.) про зарахування повстанців до складу підрозділів (“мобілізаційний лист”⁶⁹), про право повстанців на тимчасове (“перепустка”⁷⁰, “карта урльопу”⁷¹, “посвідка”⁷², “звільнення”⁷³) чи постійне (“карта звільнення”⁷⁴) перебування поза армією, лікарські довідки, “завідомлення”⁷⁵ (виклики) з дому до армії⁷⁶.

Наприклад, кожний військовий УПА на території, підлеглий коменданту “Ярославові Кармелюку”, з 15 жовтня 1943 р. мав носити при собі “документ із штабу загону чи куреня”⁷⁷. Ймовірно, йдеться про прообраз “евіденційної картки”. Вже за два тижні командир групи “Турів” “Рудий” наказав канцеляріям вносити особові дані повстанців із таких посвідчень до картотек: “...запровадити картотеки козаків, підстаршин і старшин. Взір подаєм. Подати відписи картотек всіх підхорунжих і старшин”⁷⁸. 22 листопада до цієї вказівки вніс уточнення наступник “Рудого” на посту командира групи “Турів” –

⁶⁵ Гурин В., Завальнюк К., Петренко О., Стецюк Т. Нескорені: національно-визвольний рух на Вінниччині 40–50-х років ХХ ст. мовою документів та досліджень. – Вінниця, 2009. – 304 с. – С. 224–226.

⁶⁶ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 16. – С. 555.

⁶⁷ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 61. – Арк. 137.

⁶⁸ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 16. – С. 352–353.

⁶⁹ Там само. – Т. 2. – С. 432.

⁷⁰ Там само. – Т. 14. – С. 288.

⁷¹ Там само. – С. 116–117.

⁷² Там само. – С. 114, 467.

⁷³ Там само. – С. 116.

⁷⁴ Там само. – С. 119.

⁷⁵ Там само. – Т. 14. – С. 120.

⁷⁶ Там само. – С. 117–118, 279.

⁷⁷ Там само. – Т. 2. – С. 632.

⁷⁸ Там само. – С. 502.

“Богун”. Як значилося в його інструкції, на картках треба ставити позначки про підрозділи “згідно умовлення”. До командування групи треба було надсилати копії карток тільки старшин і підхорунжих⁷⁹. 30 листопада вказівки “Богун” продублював командир загону “Котловина” групи “Турів” “Ю. Рубашенко”⁸⁰.

8 грудня 1943 р. командир групи УПА “Богун” Петро Олійник-“Еней” теж запровадив у своїх підрозділах евіденційні картки – для обліку козаків, підстаршин і старшин. На місця розіслав формуляри цих карток. Контроль за веденням “евіденційних справ” доручив “Жуку”. Заповнені картки (чи копії?) треба було передавати до штабу групи⁸¹.

Після реформування структури УПА–Північ (жовтень 1944 р.) взамін групи “Турів” розпочало функціонувати з’єднання груп “Завихост”, а отже, зазнала змін система обліку бійців. За даними начальника оперативного відділу штабу цього ЗГ Миколи Павловича-“Яворенка”, вже на другий день після створення штабу командир з’єднання “Дубовий” розпорядився “здійснити повний облік особового складу з’єднання”. Іншими словами – на кожного стрільця кожного реформованого підрозділу (бригади) по-новому заводилася картка (за зразком, розробленим “Рубашем”), після чого її надсилали до штабу⁸². Наприкінці січня 1945-го командування бригади “Пам’ять Крут” з’єднання бригад “Завихост” наказало всім низовим підрозділам з метою обліку особового складу завести “інвендиційні списи”⁸³.

Щодо права повстанців на нерегулярні поїздки додому, то попервах воно забезпечувалося без зайвих запитань. Так, 18 листопада 1943-го в одному з волинських куренів навіть склали списки охочих повернутися додому⁸⁴.

Проте в цій сфері почалися зловживання. Стрільці правдами і неправдами діставали медичні довідки, їхали додому, а звідти повертатися, навіть у визначений у довідці час, не поспішали. Тож у групі “Турів” 30 листопада 1943 р. почав діяти наказ про демобілізацію виключно на підставі “карти звільнення”. Її видавав командир куреня особисто. Перед цим копіював її. Кожну з копій надсилав командир групи⁸⁵. Ще сутужніше доводилося козакам групи “Богун”. 30 жовтня 1943 р. командир Петро Олійник-“Еней” оголосив дійсними тільки ті посвідки на право тимчасового перебування поза підрозділом, які підпише особисто⁸⁶. На порушників цього нового “режиму” в ВО “Богун” чатувала розгалужена польова жандармерія. Так, 23 грудня 1943 р. жандарми присудили по два місяці “карного відділу” козакам “Пройдисвіту” та “Рисеві” із сотні “Калини” за те, що вони, “маючи термінові

⁷⁹ Там само. – С. 514.

⁸⁰ Там само. – С. 565.

⁸¹ Там само. – С. 332.

⁸² Літопис УПА. Нова серія. – К.; Торонто, 2011. – Т. 15: Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА. 1945–1954 / Упоряд. С. Власенко, С. Кокін, В. Лоцицький. – С. 90.

⁸³ Там само. – Т. 14. – С. 356.

⁸⁴ ЦДАВО. – Ф. 3838. – Оп. 1. – Спр. 98. – Арк. 90.

⁸⁵ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 2. – С. 515.

⁸⁶ Там само. – С. 330.

перепустки”, вчасно не зголосилися до відділу⁸⁷. А 30 грудня козака “Герца” із сотні “Великана” та “Яструба” із сотні “Саблюка” покарали “за надужиття лікарських перепусток”⁸⁸ вдвічі меншим терміном перебування в карному відділі. Чим карний відділ відрізнявся від звичайного підрозділу, 31 грудня 1943-го описав шеф штабу групи Дмитро Казван-“Черник”: “подвоєний робочий день, зменшені до половини харчі, карні вправи, земляні роботи...”⁸⁹. Такі й інші види покарань навіть записували до “книг кар”. Ці книги були, напр., у 1-ій групі УПА “Котловина” (липень 1943 р.), бригаді “ім. Лайдаки” ЗГ УПА № 33 (кінець 1944 р.)⁹⁰.

За вказівкою командира УПА “Клима Савура” від 30 жовтня 1943-го, кожний делегат із 40-ка, споряджених кожною військовою округою на навчання до старшинської школи УПА в строк до 1 грудня, мусив перед виїздом пройти лікарську комісію й одержати “лікарське свідоцтво”⁹¹. Так само на підставі лікарських посвідок стрільці УПА тимчасово звільнялися від несення військової служби.

Двоюрідному братові Осипа Дякова (теж називався Осипом) після закінчення старшинської школи УПА “Олені” вручили “посвідку” № 10. Документ виписали на його псевдонім – “Черник”⁹².

*Списки зброї, амуніції, одягу, документів,
інших речей підрозділів УПА*

Обліковували не лише повстанців, але й їхні зброю, амуніцію, одяг, взуття, ліки, книги, інші речі та документи.

У підрозділах 1-ї групи УПА з 29 липня 1943 р. для обліку зброї запровадили “книги узброєнь”⁹³. Ясна річ, цим займалися канцелярії. З авторами ж списків зброї – не все зрозуміло. Із вказівки командира 1-ї групи “Макаренка” не випливає, хто саме в низових підрозділах повинен був до 20 червня “подати списки про кількість, стан зброї, набоїв і гранат”, проте автор тричі з інших причин звертається до “командирів”⁹⁴. Для порівняння, у підрозділах ВО “Лисоня” списки “зброї та амуніції” укладали бунчужні⁹⁵.

Організаційно-мобілізаційні референти ВО “Заграва” 15 серпня 1943 р. від командира ВО “Дубового” дістали вказівку “провести в запіллі реєстр зброї, список зробити по районах, надрайонах і округах: псевдо члена, становище, номер криса, пістолі, марка і кількість амуніції”⁹⁶.

На підставі наказу від 2 жовтня 1943 р. загони групи “Турів” мусили подати “до гори” “точний облік зброї і амуніції”. Заразом їм пропонувалося

⁸⁷ Там само. – С. 387.

⁸⁸ Там само. – С. 393.

⁸⁹ Там само. – С. 361.

⁹⁰ Там само. – С. 129; Т. 14. – С. 341.

⁹¹ Там само. – Т. 2. – С. 39.

⁹² Там само. – К.; Торонто, 2011. – Т. 17: Осип Дяків-“Горновий”. Документи і матеріали / Упоряд. В. Мороз. – С. 9.

⁹³ Там само. – Т. 2. – С. 129.

⁹⁴ Там само. – С. 125.

⁹⁵ Там само. – Т. 20. – С. 75.

⁹⁶ Там само. – Т. 2. – С. 154.

“...основну увагу в теперішніх діяннях військових відділів звернути на здобування боєприпасів. ...Про кожний здобутий запас сейчас мене повідомляти”⁹⁷. 6 грудня командир групи “Турів” знову наказав: “Подати до 10 грудня 43 року звіт стану людей, зброї, амуніції, виряду, табору і інше. Звітом охопити всіх людей і всю зброю. (Змагаювану також зазначувати – ЗМ). ... Подати звіт про вбитих та ранених від початку відділу до цього часу”⁹⁸.

Відомості про одяг стрільців підрозділів 1-ї групи УПА з 29 липня 1943 записували до “книг військового виряду”⁹⁹. До 5 серпня треба було подати з місць до канцелярії згаданої групи списки “обмундування, взуття та військового виряду”. Під останнім розумілися, зокрема, плащі, “мундури”, “коци”, “хлібаки”, “наплечники”¹⁰⁰.

Чимало обліково-статистичних документів продукували інтенданти військових підрозділів УПА та співробітники господарських референтур запілля. Наприклад, “спис інвентаря” сотні “Шаули” від 4 вересня 1943 р. дає уявлення про “світ речей” (сідла, упряж, відра, швейна машинка та ін.) цього підрозділу¹⁰¹.

На світанку існування УПА, станом на 26 серпня 1943 р., матеріальним забезпеченням стрільців, як-от у Бойовій групі “Бористена”, займалася канцелярія. Саме вона опікувалася речами, здобутими повстанцями під час військових акцій. Якщо ж стрільцям було потрібне щось із цих речей, командири менших підрозділів групи надсилали до канцелярії письмове “запотребування”¹⁰².

Пізніше, восени, коли в підрозділах УПА з’явилися інтенданти і задіяли різноманітні господарські інституції запілля, функція матеріального забезпечення перейшла від канцелярій повстанських підрозділів до господарських референтур запілля. При цьому документальне оформлення порядку замовлення речей змін не зазнало. Інтендант чи уповноважена ним особа з будь-якого підрозділу УПА зверталися до господарського референта (надрайону, району, куща) з запотребуванням. Приміром, 19 листопада 1943 р. командир відділу “Погром” загону “Котловина” групи УПА “Турів” замовив у господарського референта Торчинського повстанського району светри, рукавиці, шапки та інший зимовий одяг, взуття й головні убори в розрахунку на 40-50 воїнів¹⁰³. Схожу вимогу – на зимовий одяг та їжу для групи УПА “Енея” від 15 листопада 1943-го – мусили виконати заготівельники Рівненського надрайону¹⁰⁴. Кількість наданих харчів чи одягу господарські працівники теренів фіксували у щоденних чеках¹⁰⁵, раз на 10 днів підсумовували записи

⁹⁷ Там само. – С. 496.

⁹⁸ Там само. – С. 518.

⁹⁹ Там само. – С. 129.

¹⁰⁰ Там само. – С. 130.

¹⁰¹ Там само. – Т. 14. – С. 292–293.

¹⁰² Там само. – Т. 2. – С. 136.

¹⁰³ Там само. – Т. 14. – С. 126.

¹⁰⁴ Там само. – К.; Торонто, 2007. – Т. 11: Мережа ОУН(б) і запілля УПА на території ВО “Заграва”, “Турів”, “Богун” (серпень 1942 – грудень 1943 рр.) / [Упоряд. В. Ковальчук]. – С. 729–730.

¹⁰⁵ Там само. – Т. 14. – С. 439.

в чеках у “зведеній відомості”¹⁰⁶. Отож, запотребування і чеки – ще одні з цінних джерел для визначення чисельності підрозділів УПА.

У відповідь на “запотребування” той, хто його виконував, писав “поквитування” (або “квит”). Такі квитанції нерідко знаходили радянські військові після боїв і сутичок з підрозділами УПА у своїх жертв. Так, 21 листопада 1945 р., після бою з упівцями в селі Засадки (нині Старосамбірський район Львівської області) червоноармійці виявили серед речей двох убитих ними квитанцію. У документі йшлося про те, що Катерина Пляцок узяла в командира підрозділу УПА “Підгірного” 1100 карбованців для каси підрайону ОУН¹⁰⁷.

Для зменшення витрат продовольства на “харчових пунктах” комендант запілля ВО “Богун” Сильвестр Затовканюк-“Пташка” 30 листопада 1943 р. запровадив “харчові книжечки”. Їхнім власникам слід було одержувати продукти на харчових пунктах згідно з положеннями спеціального “правильника норми”¹⁰⁸. Фактично цим рішенням “Пташка” повторно унормував свою справу із запровадженням харчових книжечок, адже 9 листопада 1943 р. у своєму звіті зазначив: “Перебуваючи в терені, я відвідав такі харч[ові] пункти і тут зобачив те, що до сіх пір нема харчових книжечок, на котрі б видавалося продукти. Видається тільки на запотребовання. На такі запотребовання можна брати харч[ові] продукти по кількох харчевих пунктах, що й роблять. Робить це військо і роблять це теренові ошуканці, яких буду суворо карати. Я видав наказ, щоб господарчі зараз видали харч[ові] книжечки для всіх. Військо також мусить мати книжечки, пай цей обговорить інтендант з частини УПА і господарчий запілля. Всі мають притримуватися правельника норми, крім ранених”¹⁰⁹.

У 1945-му в підрозділах ВО “Лисоня” набули поширення книги стану ліків¹¹⁰. У групі “Заграва” обліковувалися медичні працівники. Так, в листопаді 1943 р. начальний лікар групи “Бравий” велів: “До дня 20/XI-43 р. подати персональний спис санітарної обслуги загонів, як рівно ж санітарного майна після залученого взірця”.

У підрозділах УПА, запілли та збройному націоналістичному підпіллі вівся облік художньої та іншої літератури впродовж усієї діяльності. Цим займалися, відповідно, політінструктори (УПА) та політичні референти запілля УПА. Так, у листопаді 1943 р. вимагав від підлеглого “звіту про бібліотеки” член одного з окружних проводів “Володимир”¹¹¹. Навесні 1944-го політінструктор Батуринаського загону групи УПА “Заграва” уклав каталог бібліотеки загону¹¹². До 17 липня 1944 р. чекав “Лесь М-1” на список книг від “Кучми”. Мався на увазі опис вмісту бібліотеки для загального користування – “беллетристика, повісті, новели”¹¹³. У листопаді 1948 р. провідник

¹⁰⁶ Там само. – С. 434–435.

¹⁰⁷ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 441. – Т. 4. – Арк. 149 зв.

¹⁰⁸ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 2. – С. 414.

¹⁰⁹ Там само. – С. 441.

¹¹⁰ Там само. – Т. 20. – С. 265.

¹¹¹ Там само. – С. 603.

¹¹² Там само. – Т. 14. – С. 293–294.

¹¹³ Там само. – Т. 16. – С. 785.

Обліково-статистичні документи в УПА та післявоєнному націоналістичному...

Берестейської округи долучив до свого “пропагандивного звіту” за серпень–15 листопада такі додатки: “каталог бібліотеки терену 100”, “опис наявної літератури”¹¹⁴. Станом на березень 1948 р. Миколі Козаку-“857” не сподобалися деякі показники “списку поширеної літератури” в Корецькому надрайоні авторства Юрія Беднарчика-“Слюсаря”. Його занепокоїло, що копій “виміненого листа «Громадянин», листівок «Слова до українських учителів зі СУЗ», «Вказівки українській молоді» і «Каганович знову в Україні» поширено небагато, а натомість у великій кількості розповсюджуються копії реферату «Свято Героїв»¹¹⁵. У жовтні 1949-го провідник Рівненського краю Анатолій Маєвський поставив завдання перед підлеглим “Борисом” виготовити список різної літератури, яку той розповсюдив у 1952 р.¹¹⁶.

Навесні 1949-го провідник Рівненської округи згадував “список вишкільних матеріалів, пророблених організаційними людьми в повстанському районі «Кубань»”¹¹⁷.

По пунктах зв’язку на лініях військового зв’язку запроваджуються (напр., у ВО “Заграва” з 15 серпня 1943 р.) так звані книжки, “...де нотується всі грипси, котрі переходять через зв’язок. Кожний відбір та передачу грипсів зв’язкові квітують із зазначенням години”¹¹⁸.

Практика ведення згаданих обліково-статистичних документів існувала у системі упівського, а далі оунівського зв’язку фактично до останніх років існування активного збройного націоналістичного підпілля. Так, схоже саме про такий документ згадує у спецповідомленні про ліквідацію оунівських активістів Бориса Петляра (“Явора”) й Стаха Козака (“Богуна”) начальник Заложцівського райвідділу МДБ Курлишев 22 червня 1950 р. Під час операції з цієї ліквідації старший уповноважений райвідділу лейтенант Шедрін виявив на горіщі прибудинкової споруди жителя села Гаї-за-Рудою Климентини Кремпович “журнал вхідної і вихідної пошти”. Там була облікована кореспонденція, яка упродовж 1948 – частини 1950 рр. надходила у якийсь пункт зв’язку та надсилалася звідти за різними зашифрованими адресами, як-от: “300/2”, “300/3”, “Б-25”, “Д-27”, “а/в-25”, “ОКО”, “а-33”, “ММ”, “Ш”. За спостереженням Курлишева, записи у цьому “переплетеному загальному зошиті в лінію” оунівці робили зеленим чорнилом. Також згаданий чекіст авторами записів у зошиті вважав “бандитів-кур’єрів”¹¹⁹.

До кожного пакунка повстанських документів, які переносили зв’язкові, відправник вкладав опис документів, які є у ньому, – “реєстр надісланих матеріалів”. Приміром, на початку 1949 р. провідник ОУН(б) на ПЗУЗ Василь Галаса інформував Анатолія Маєвського, що одержав від нього “усі матеріали згідно з реєстром”¹²⁰.

Утім, бувало, що реєстри надходили до адресата швидше, ніж власне документи в пакунках. Так, на початку 1949 р. Василь Галаса інформував

¹¹⁴ Там само. – С. 524.

¹¹⁵ Там само. – С. 447.

¹¹⁶ Там само. – С. 595.

¹¹⁷ Там само. – С. 555.

¹¹⁸ Там само. – Т. 2. – С. 153.

¹¹⁹ ГДА СБУ. – Ф. 73. – Оп. 1 (2010). – Спр. 340. – Арк. 117.

¹²⁰ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 16. – С. 167.

Миколу Козака: "...я, крім реєстрів пошти, з решти матеріалів нічого більше не одержав. Як одержу все інше, тоді напишу чи одержав все згідно з реєстром"¹²¹. А от провідник Луцького терену ПЗК Олександр Савира-"888" у грудні 1950 р. поскаржився відправникові Івану Литвинчуку, що пункт 15 із реєстру надісланих тим матеріалів від 8 жовтня – маленьке кліше Тризуба – не одержав¹²².

У загоні ім. Богуна групи "Турів" канцелярія наприкінці 1943-го вела "денник кореспонденційний", книги "наказів командира загону" і "відправ старшин"¹²³. У бригаді "ім. Лайдаки" ЗГ УПА № 33, крім традиційного обліку пошти в "книзі кореспонденцій", за вказівкою персонального старшини від 16 грудня 1944 р. підлеглі мусили вести ще два реєстри обліку документів – "течку наказів гори" і "книгу наказів для низу"¹²⁴. Схожі два реєстри, щоправда, під іншими назвами – "книга одержуваних наказів зі штабу бригади" і "книга наказів відділів та підвідділів" – запроваджувалися в підрозділах бригади "Пам'ять Крут" з'єднання бригад "Завихост" із 22 січня 1945-го¹²⁵.

Не зрозуміло, чи повсюдно в УПА та збройному підпіллі ОУН(б) вели зошити копій листів. Нами виявлено лише один такий зошит. Його в 1946–1947 рр. вів оунівський шеф зв'язку на ПЗУЗ М. Якимчук-Колтонюк-"Данило". Туди копіював свої листи, які надсилав до провідника ПЗУЗ Миколи Козака, провідника ПЗК Івана Литвинчука і В. Корольчук-"Ріти", а також кореспонденцію, яку одержував сам¹²⁶. Про зошит, в якому фіксував номенклатуру всіх своїх відправлень до есбіста Богдана Кузьми 1950-го, згадував у липні 1951 р. провідник Рівненського краю Анатолій Маєвський: "...той зошит, де були вписані такі матер[іали], не є під рукою"¹²⁷.

Списки членів запілля УПА та оунівського підпілля

Особливо багато в архівах збереглося списків персоналу різноманітних осередків низового рівня в запіллі УПА на Волині за 1943 рік. Є переліки працівників суспільно-політичної референтури Костопільського надрайону (від 17 вересня)¹²⁸, працівників-старшин організаційно-мобілізаційної референтури Олександрійського повстанського району (від 29 грудня)¹²⁹, активу господарських референтур у Тучинському (від 28 листопада), Олександрійському (від 29 листопада) та Острозькому повстанських районах на Рівненщині¹³⁰. Згасає текст "спису затруднених людей" Острозького повстанського району¹³¹. Підраховано псевдоніми членів запілля у Головненському

¹²¹ Там само. – С. 169.

¹²² Там само. – С. 617.

¹²³ Там само. – Т. 14. – С. 121.

¹²⁴ Там само. – С. 341.

¹²⁵ Там само. – С. 355.

¹²⁶ Там само. – Т. 16. – С. 382, 421, 432, 439, 706, 721.

¹²⁷ Там само. – С. 584.

¹²⁸ Там само. – Т. 11. – С. 431.

¹²⁹ Там само. – С. 719–720.

¹³⁰ Там само. – С. 743–746.

¹³¹ Там само. – С. 608.

повстанському районі¹³². Список своєї боївки в Матіївському повстанському районі на Ковельщині склав комендант “Береза” в грудні¹³³. Комендант Костопільського повстанського району “Іскра” Леонід Радкевич у вересні уклав переліки псевдонімів організаційного активу кількох кушів району¹³⁴.

Референтам юнацтва до 25 жовтня 1943 р. належало “подати точно число юнаків і юначок з середньою освітою з узглядненням: спеціальності, місця праці та організаційного поступу”. Господарські референти мусили скласти списки державного майна¹³⁵. Референтам зв’язку районів було доручено “для контролю зв’язку на всіх зв’язкових пунктах ввести контрольні книги, в яких будеться точно зазначувати, коли яку пошту кур’єр приносить і коли вона відходить даліше”¹³⁶.

Списки цивільного населення, ворожих сил

Виявлені нами списки цивільного українського населення – різного типу, напрямків і засягів.

Так, якийсь “0360” у жовтні 1947 р. наказав підзвітним районним осередкам ОУН(б) “мати на обліку всіх українців-східняків, які стало працюють на його терені”¹³⁷. Приблизно тоді ж рекомендувалося укладати поіменні списки померлих від голоду у 1946–1947 рр., списки бандитських нападів, що сталися внаслідок голоду¹³⁸. У 1950-му провідникам районів Карпатського краю ОУН(б) наказувалося “не складати списків східних українців, котрі проживають на території наших дій”, на папері, а запам’ятовувати їх “у лице”¹³⁹.

20 вересня 1943 р. організаційно-мобілізаційні референти одержали вказівку від коменданта ВО “Турів” “перевести реєстрацію всіх фахівців, звертаючи головну увагу на лікарів, інженерів, кооператорів, хеміків і т. п., з докладним окресленням їх місця праці”¹⁴⁰.

Організаційно-мобілізаційний референт ВО “Богун” “Тирса” 24 листопада 1943 р. наказав: “...9. Вести облік попалених сіл і жертв цивільного населення за весь час німецької окупації”¹⁴¹. Про подібний документ із Мізоцького району, в якому були узагальнені місцеві “впавші цивільні люди”, “число поруйнованих і спалених будинків”, “число арештів” за 1941–1947 рр., писав провідник Рівненської округи Маєвський. Він же оперував документом, у якому було зазначено загальну чисельність цивільних осіб, арештованих чи засуджених органами радянської влади в Острозькому районі в 1944–1947 рр.¹⁴².

¹³² Там само. – С. 203.

¹³³ Там само. – С. 201.

¹³⁴ Там само. – С. 326–334, 802.

¹³⁵ Там само. – Т. 2. – С. 621.

¹³⁶ Там само. – С. 623.

¹³⁷ Там само. – Т. 18. – С. 159.

¹³⁸ Там само. – С. 165, 169.

¹³⁹ Там само. – С. 231.

¹⁴⁰ Там само. – Т. 2. – С. 618.

¹⁴¹ Там само. – С. 431.

¹⁴² Там само. – Т. 16. – С. 554.

В анонімному документі “Страти цивільного населення” зазначено число “замордованих поляками” жителів 13-ти сіл у першій половині 1945 р., згадано спалені населені пункти та матеріальні втрати українського цивільного населення¹⁴³. Цікавили оунівців і жертви серед цивільного населення від радянської влади. Приміром, серед речей, які працівники МДБ виявили у криївці вбитого референта СБ ОУН(б) Миколи Арсенича, були й списки місцевих жителів, знищених радянською владою¹⁴⁴.

У квітні 1948 р. Василь Кук запропонував збирати відомості з кожного району про вивезення радянською владою цивільного населення “на заслання” за таким зразком: назва місцевості, вивезено родин (у т. ч. родин підпільників, убитих революціонерів і повстанців, заарештованих, тих, у кого є хтось за кордоном, інших), загальна кількість осіб у родинях, місцевості, звідки не вивезено нікого. При цьому окремо потрібно було подавати “опис, як відбулося вивожування. Усі акти насильства, грабежей і т. п., а також відомості де зараз знаходяться і в яких умовах (на основі листів, які приходять)”¹⁴⁵.

За завданням “згори” в низових клітинах ОУН і запілля УПА підраховували й кількість жителів тих чи інших поселень. Наприкінці 1943-го оунівці узагальнили, скільки людей замешкує у 34-х селах Ратнівського району (Камінь-Каширський повстанський надрайон)¹⁴⁶. У Висоцькому районі 1948-го обліковували “легалів” – категорію цивільного населення, яка тісно співробітничала з підпіллям¹⁴⁷.

Вівся й облік різноманітних ворожих чинників.

Частіше брали “на перо” тих, кого підозрювали в чомусь неправомірному з точки зору повстанських інтересів. Терентій Новак, який керував однією з рівненських фабрик у роки німецької окупації, згадував про “чорні списки” ворогів, складені оунівцями не пізніше кінця 1942 р. Чоловік наголошував, що там є і його прізвище¹⁴⁸. “Чому не надсилаєте даних про тих людей, що не хочуть здати зброї. Чому я не одержав списку тих, що залишилися по відході совітів”, – цікавився “Меч” у недатованому листі до представника ВО “Лисоня” “Остапа” (1943 р.)¹⁴⁹. “Списки вбитих радянських громадян” вилучила з криївки референта СБ ОУН Миколи Арсенича оперативно-військова група МВС 21 січня 1947-го біля села Жукова Бережанського району на Тернопільщині¹⁵⁰. Про причину написання “Спису міліції, котрі переслухані на Н.К.В.Д.” (перелік із 22-х імен та прізвищ, укладений “Чумаком” 26 грудня

¹⁴³ Там само. – Т. 8. – С. 771.

¹⁴⁴ Там само. – Т. 16. – С. 126.

¹⁴⁵ Там само. – С. 252.

¹⁴⁶ Там само. – Т. 11. – С. 202–203.

¹⁴⁷ *Антонюк Я.* Діяльність Висоцького районного проводу ОУН(б) (1947–1950 рр.) // Український визвольний рух. – 2013. – № 18. – С. 158.

¹⁴⁸ *Гончарук Г., Нагайцев А.* Украинские повстанцы в советских литературе и документах. – Одесса, 2004. – С. 84.

¹⁴⁹ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 20. – С. 600.

¹⁵⁰ Теория и практика западноукраинского национализма в документах НКВД, МВД и МГБ СССР (1939–1956): Сб. документов / Состав. Н. Владимирцев, В. Кравец и др. – М., 2010. – 512 с. – С. 227.

1944 р.) стверджувати щось певне важко. Можливо, йдеться про працівників радянської міліції з-поміж населення якогось західноукраїнського села (адже в списку фігурують українські та польські прізвища – Янкович Стефан, Мариняк Стефан, Боденько Семен, Коник Йосиф, Карпа Стефан, Принада Стефан, Боденько Федір, Звір Григорій, Кубський Михайло, Гушак Михайло, Звір Михайло, Кісіль Йосиф, Кунтий Стефан)¹⁵¹, котрі у чомусь завинили перед якимсь місцевим відділком НКВД.

10 вересня 1943 р. референт СБ ВО “Богун” “Смок” надав вказівку розвідувально-інформаційним відділам референтур СБ підлеглих надрайонів “...виготовляти докладні списки сиксоті[в]”¹⁵².

“Врахувати всіх сексотів і записати до чорної книги” наказав 16 листопада 1945 р. командант СБ Кременецького району Борис Комаревич для підлеглого “Гната”. Також у цьому його наказі містилася вказівка укласти “список заброньованих у районі” та “детальний перепис усіх заарештованих у 1939–1945 рр.”¹⁵³.

Коли 6 березня 1945 р. було вбито станичного села Дем’янка-Лісна (нині Жидачівський район Львівської області) Йосипа Мельницького, то в “записці”, знайденій при ньому, містився перелік відомостей, які від нього невідомі вимагали надати. В основному це були обліково-статистичні документи, як-от: списки агентів НКВД у 1939–1941 рр.; комуністів; членів винищувального батальйону та міліції; заброньованих і знятих з обліку; працівників адміністративно-господарських установ, які прибули зі східних областей¹⁵⁴.

У 1947 і 1948 рр. оунівці на місцях складали списки бандитських нападів, що сталися внаслідок голоду¹⁵⁵.

1948-го укладачі звітів “про ситуацію на СУЗ” мали подавати в них “точні списки партійців”, їхні характеристики та персональні дані, списки адміністративних працівників, списки МВС-МДБ, бійців винищувальних батальйонів¹⁵⁶.

Наприкінці 1951 р. член оунівського збройного підпілля на Рівненщині “Д-с” написав “Євгенові”, що надсилає “статистику про мобілізованих до Червоної армії з 3-х сіл, інше надішлю наступного разу...”¹⁵⁷. Цікаво, що іншонаціональні підрозділи, як-от “польські партизани” на Тернопільщині, в листопаді 1943 р. мали при собі “списки свідомих українців”¹⁵⁸.

Слід зазначити й те, що деякі списки писалися не оунівцями, а укладалися на їхнє прохання цивільним населенням. Приміром, за завданням референта СБ Висоцького райпроводу ОУН(б) Адама Бруцького-“Кропиви” мешканець с. Лудинь “влітку 1947 р. склав список з сімох інвалідів Другої світової війни та 50-х військовозобов’язаних”¹⁵⁹.

¹⁵¹ ЦДАВО. – Ф. 3838. – Оп. 1. – Спр. 97. – Арк. 15.

¹⁵² Літопис УПА. Нова серія. – Т. 2. – С. 421.

¹⁵³ ГДА СБУ. – Ф. 73. – Оп. 1 (2010). – Спр. 39. – Арк. 344.

¹⁵⁴ Там само. – Ф. 71. – Оп. 6. – Спр. 35. – Арк. 4.

¹⁵⁵ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 18. – С. 165, 169.

¹⁵⁶ Там само. – С. 165, 169.

¹⁵⁷ Там само. – Т. 16. – С. 768.

¹⁵⁸ Там само. – Т. 20. – С. 610.

¹⁵⁹ Антонюк Я. Діяльність Висоцького районного проводу ОУН(б)... – С. 142.

До обліково-статистичних документів, на наш погляд, доцільно відносити також “питальники” (інша назва – “квестіонари”). Тобто – документи з переліками запитань, які мали задавати цивільному населенню оунівці-учасники пропагандистських рейдів тими українськими теренами, де внаслідок радянсько-німецької війни було відновлено радянську владу.

Приміром, на Різдво 1946 р. до Йосифа Мокрія, колишнього секретаря сільради Буцнева (нині це село – у Тернопільському районі), зайшов односелець-упівець Сидір Василецький (“Марко”) і запропонував заповнити анкету з 15-ти питань: протяжність доріг у селі, польових доріг, чисельність населення, скільки українців, поляків, інших меншин, які податки збирають із селян та в якій кількості, про учителів, радянських активістів тощо. Мокрій власноруч заповнив документ і віддав “Марку”. На Різдвяні свята 1949-го “Марка” вбивають чекісти і вилучають аркуш-опитування з дуже точною інформацією про с. Буцнів. 30 листопада 1950 р. автора документа затримують, а в січні 1951-го засуджують до 25 років позбавлення волі¹⁶⁰.

Таким чином, вдалося встановити, що внутрішня номенклатура групи обліково-статистичних документів вельми різноманітна. Оскільки ця група насичена біографічними відомостями членів УПА та збройного націоналістичного підпілля, саме вона має стати провідним джерелом для визначення кількісного, персонального складу УПА та структури армійських підрозділів (сотні, курені, з’єднання та ін.). Поки що обліково-статистичні документи – “нечастий гість” у історичних розвідках, тому що, на відміну від розпорядчих чи звітних документів, вимагають від авторів доброї обізнаності з історією УПА. До того ж, ускладнюється вивчення документів цієї групи тим, що їхня переважна більшість розпорошена по різних архівних фондах, не підписана, без чітких даних про адресатів, не датована.

Володимир Ковальчук (Київ). **Обліково-статистичні документи в УПА та післявоєнному націоналістичному підпіллі ОУН(б)**

У статті на основі невідомих і маловідомих документів, низка яких опублікована, а частину, що збережена в різних архівних установах України, ще належить актуалізувати в майбутньому, здійснено спробу аналізу найголовніших різновидів обліково-статистичної документації УПА та післявоєнного націоналістичного підпілля ОУН(б).

Ключові слова: УПА, ОУН(б), облік, статистика, списки, “книги”.

Volodymyr Kovalchuk (Kyiv). **Record-Keeping/Statistical Documents of the Ukrainian Insurgent Army and the Post-War Nationalist Underground of the Organization of Ukrainian Nationalists (Bandera’s Branch)**

On the basis of unknown and little-known documentary materials the paper introduces the analysis of the record-keeping/statistical documentation of the Ukrainian Insurgent Army (UPA) and the Organization of Ukrainian Nationalists (Bandera’s Branch) (OUN-b). One part of these sources has already been published and another part has yet to be edited in the near future.

Keywords: UPA, OUN-b, record, statistics, lists, “books”.

¹⁶⁰ [Б. авт.] Долі, понівечені режимом // Подільське слово. – 2018. – 18 травня. – № 20. – С. 7.